Högsta domstolen NJA 2020 s. 832 (NJA 2020:67)

Målnummer: Ö 3860-19 **Avdelning:** 2

Domsnummer:

Avgörandedatum: 2020-10-28

Rubrik: Fråga om en allmän domstol i en jävsprocess i konkurs är bunden av domar avseende betalningsskyldighet som har fått laga kraft före konkursen, särskilt om domstolen har möjlighet att ompröva domar som har meddelats av en förvaltningsdomstol och om betydelsen av att det efter de tidigare domarna har tillkommit nya omständigheter.

Lagrum: 9 kap. 15 § och 16 § konkurslagen (1987:672)

Rättsfall:
- NJA 1938 s. 557
- NJA 1984 s. 648
- NJA 2003 s. 3
- NJA 2007 s. 736
- NJA 2015 s. 346
- NJA 2016 s. 933

REFERAT

VLT AB försattes i konkurs den 7 juli 2016. Sedan bevakningsförfarande inletts anmälde Skatteverket två fordringar om totalt 30 062 824 kr jämte ränta. Fordringarna gällde avdrag för ingående mervärdesskatt hänförlig till belopp som hade utbetalats till två tryckeriföretag, V-TAB Örebro och V-TAB Västerås. Vid eftertaxering hade VLT ålagts att betala beloppet genom s.k. följdändringsbeslut. Besluten hade fastställts genom domar av Kammarrätten i Göteborg den 9 mars 2015 och Förvaltningsrätten i Uppsala den 11 juni 2014. Domarna hade vunnit laga kraft.

Konkursförvaltaren godkände bevakningen till ett belopp om 8 471 662 kr men anmärkte mot överskjutande del, 21 591 162 kr.

En närmare redogörelse för bakgrunden till tvisten lämnas i HD:s dom punkterna 1-8.

Stockholms tingsrätt

Tvisten prövades efter förhandling av Stockholms tingsrätt.

Tingsrätten (rådmannen Mats Dahl, tf. rådmannen Henrik Berthels och tingsf iskalen Moa Pettersson) anförde i beslut den 16 december 2018 följande.

SKÄLEN FÖR BESLUTET

Den fråga som tingsrätten har att bedöma är med vilket belopp staten ska ha rätt att bevaka en fordran i VLT AB:s konkurs. Konkursförvaltaren har invänt mot att staten skulle ha rätt att i konkursen bevaka ett högre belopp än det som motsvarar summan av vad VLT AB har fått i utdelning i V-TAB Örebro AB:s konkurs (7 197 369 kr) och den genom ackord fastställda utdelningen (1 274 293 kr) efter den företagsrekonstruktion som V-TAB Västerås AB har genomgått (totalt 8 471 662 kr). Eftersom staten bevakar en fordran i konkursen är utgångspunkten att den har att bevisa sin fordran.

Staten har gjort gällande att dess fordringar redan har prövats genom lagakraftvunna domar och därför inte kan prövas på nytt av tingsrätten. Vad gäller domarna från förvaltningsdomstolarna konstaterar tingsrätten att dessa har betydelse vid prövningen av statens rätt till utdelning. Det vore inte rimligt att tingsrätten nu skulle ha att göra en fullständig och förutsättningslös omprövning av de skatterättsliga frågorna. Enligt tingsrätten kan dock annat inte sägas än att tingsrätten har att - trots de förvaltningsrättsliga domarnas existens - pröva de invändningar som konkursförvaltaren har gjort. En annan sak är att det som utgångspunkt inte torde finnas anledning att göra en annan bedömning än den som har gjorts i skattemålen. (Jfr t.ex. rättsfallen NJA 2003 s. 207 och RÅ 2008 ref. 75 som båda gäller frågor om företrädaransvar; jfr även NJA 1984 s. 648, NJA 2008 s. 560, NJA 2015 s. 393 och NJA 2016 s. 891 angående förvaltningsrättsliga avgörandens betydelse vid prövning i allmän domstol.)

Efter domarna i kammarrätten och förvaltningsrätten har det tillkommit omständigheter som har haft betydelse vid bedömningarna av de skatterättsliga frågorna. Således har V-TAB Örebro AB försatts i konkurs och V-TAB Västerås AB har genomgått en företagsrekonstruktion. Följden av dessa förhållanden och VLT AB:s misslyckade försök att kräva tillbaka den för mycket erlagda mervärdesskatten får anses vara att VLT AB:s möjligheter att få ytterligare återbetalning från V-TAB Örebro AB eller V-TAB Västerås AB är försumbara. I en sådan situation tolkar tingsrätten rättsläget som att - om det inte skulle föreligga ett koncernförhållande eller en intressegemenskap - en efterbeskattning är uppenbart oskälig, i den mening som avses i 21 kap. 13 § skattebetalningslagen. Annat har enligt tingsrättens mening inte heller kommit fram än att VLT AB har agerat på det sätt som har kunnat krävas av bolaget, efter att rättsläget beträffande förutsättningarna för att kräva tillbaka den för mycket betalda mervärdesskatten hade klarlagts.

Frågan är då vilken betydelse VLT AB:s koncernförhållanden har. I den delen gör tingsrätten följande överväganden.

Av Skatteverkets ställningstagande dnr 131 15867-16/111 framgår att tryckerikunder som ingår i samma koncern som tryckeriet eller som på annat sätt är i en intressegemenskap med tryckeriet normalt inte kan räkna med någon ändring. Att vikt kan läggas vid en intressegemenskap framstår också som fullt rimligt. I många fall bör en intressegemenskap kunna medföra att förutsättningarna att få ersättning från ett tryckeri är större än vad som annars hade varit fallet (jfr t.ex. Högsta förvaltningsdomstolens dom den 26 februari 2014 i mål nr 3499-13, där vikt lades vid koncernförhållanden vid bedömningen av om det var omöjligt eller orimligt svårt att få ersättning från ett tryckeri för felaktigt betald mervärdesskatt). En intressegemenskap kan dock enligt tingsrättens mening inte ges en sådan vikt att den faktorn blir ensamt avgörande. I stället får intressegemenskapen beaktas vid en samlad bedömning av förutsättningarna att i det enskilda fallet få ersättning från ett tryckeri.

Det framgår av handlingarna att VLT AB, V-TAB Örebro AB och V-TAB Västerås AB ingår i samma koncern. Av bolagsstrukturen framgår samtidigt att det har funnits utomstående ägare i koncernen. Enligt tingsrätten har det inte framkommit på vilket konkret sätt intressegemenskapen skulle ha haft betydelse för de skatterättsliga frågorna. Bolagen har exempelvis inte haft möjlighet att genom koncernbidrag påverka resultatet. Som redan har konstaterats finns det inget som talar för att VLT AB skulle ha förutsättningar att få ytterligare återbetalning från V-TAB Örebro AB eller V-TAB Västerås AB. Vad som har kommit fram angående intressegemenskapen mellan bolagen medför enligt tingsrätten i det här fallet inte någon annan bedömning. Tingsrätten anser därför att omständigheterna talar för att det hade ansetts uppenbart oskäligt att - med hänsyn till de förhållanden som nu är kända - efterbeskatta VLT AB. Staten har därmed inte bevisat att den har en större fordran än den som har medgetts av konkursförvaltaren. Staten ska mot den

bakgrunden ges rätt att i konkursen bevaka en fordran om 8 471 662 kr jämte yrkad ränta.

Tingsrätten erinrar om att genom beslutet bara avgörs vilken rätt som tillkommer fordringen i konkursen (se 9 kap. 19 § konkurslagen).

BESLUT

Tingsrätten fastställer att staten genom Skatteverket ska ha rätt att i konkursen bevaka en fordran om 8 471 662 kr jämte yrkad ränta.

Svea hovrätt

Skatteverket överklagade tingsrättens beslut och yrkade att hovrätten skulle fastställa att Skatteverket hade rätt att i konkursen bevaka fordringar om totalt 30 062 824 kr jämte ränta.

Konkursförvaltaren bestred ändring av tingsrättens beslut.

I hovrättens protokoll antecknades följande.

Skatteverket har i första hand anfört att allmän domstol saknar behörighet att överpröva lagakraftvunna domar från förvaltningsdomstolar inom ramen för den s.k. jävsprocessen. För det fall konkursboet anser att domarna är felaktiga kan domarna angripas genom extraordinära rättsmedel. I andra hand har Skatteverket gjort gällande att den materiella prövningen i tingsrätten är fel. Skatteverkets uppfattning är att förekomsten av intressegemenskap, som förelegat mellan VLT och de bolag som varit återbetalningsskyldiga för tryckerimomsen gentemot VLT, är ett mer eller mindre absolut hinder mot att bedöma efterbeskattning som uppenbart oskäligt.

Konkursförvaltaren har anfört i huvudsak följande. Allmän domstol är behörig att pröva de bevakade fordringarna, särskilt med beaktande av att det som nu ska prövas i stora delar avser nya omständigheter som inte har prövats av förvaltningsdomstolarna. De domar som Skatteverket hänvisar till har rört mål mellan Skatteverket och konkursgäldenären, varför rättskraften är begränsad till att gälla mellan dessa parter. Konkursboet är inte part i dessa avgöranden och omfattas därmed inte av rättskraften. Konkursförvaltaren har vidare anfört att det vore uppenbart oskäligt att efterbeskatta konkursbolaget med ett belopp som överstiger 8 471 662 kr. Skatteverkets fordringar strider mot den grundläggande principen i momssystemet, att momsen varken ska vara en intäkt eller en kostnad för momspliktiga bolag. VLT saknar möjlighet att få någon ytterligare återbetalning från tryckerierna V-TAB Västerås och V-TAB Örebro, utöver det totala belopp om 8 471 662 kr som VLT fått genom offentligt ackord för V-TAB Västerås (fastställt den 27 september 2016) respektive utdelning i konkurs från V-TAB Örebro (fastställt den 12 oktober 2017). Eftersom VLT har vidtagit alla till buds stående åtgärder för att få betalning saknar frågan om intressegemenskap relevans. Intressegemenskapen mellan de tre bolagen har heller inte medfört några möjligheter för VLT och tryckerierna att kringgå skattskyldigheten.

Hovrätten (hovrättslagmannen Cecilia Bergman, hovrättsrådet Niklas Wågnert samt tf. hovrättsassessorerna Sofiane Anaya och Christine Stridsberg, referent) anförde i beslut den 26 juni 2019 följande.

SKÄLEN FÖR BESLUTET

Den första frågan som hovrätten har att pröva är om de lagakraftvunna domarna kan omprövas inom ramen för konkursförfarandet. Om så inte är fallet ska statens överklagande bifallas.

Syftet med bevakningsförfarandet i en konkurs är primärt att konkursförvaltaren snabbt och enkelt ska få kunskap om vilka borgenärer som

finns och vilka fordringar dessa gör gällande (se prop. 1986/87:90 s. 297 f. och Palmér & Savin, Konkurslagen, En kommentar, Del II, Supplement 13, 2010, s. 9:4). Konkursen är därför organiserad så att en mer eller mindre summarisk prövning av framställda anspråk äger rum inom ramen för konkursförfarandet (se Welamson, Konkursrätt, 1961, s. 497). Bevakningsförfarandet gäller endast vilken rätt som tillkommer fordringen i konkursen (se 9 kap. 19 § konkurslagen). Ett beslut i bevakningsförfarandet avseende en fordrans giltighet har alltså ingen rättskraft utanför konkursen.

Statens fordringar i det aktuella målet har alltså fått laga kraft genom domarna i förvaltningsdomstolarna.

Domar som har fått laga kraft kan i vissa fall angripas genom extraordinära rättsmedel på så sätt att parterna åberopar omständigheter eller bevis, som inte tidigare lagts fram.

Enligt hovrätten kan med tanke på den nyssnämnda möjligheten - och med hänsyn till det ovannämnda syftet med ett bevakningsförfarande - de nya omständigheter som VLT gjort gällande inte prövas inom ramen för bevakningsförfarandet.

Att konkursboet inte var part i de processer som ledde till de nu lagakraftvunna domarna har i detta fall inte någon betydelse. Skatteverket har därmed rätt att bevaka de fordringar, motsvarande ett totalt belopp om 30 062 824 kr jämte ränta, som fastställs i domarna.

BESLUT

Med ändring av tingsrättens beslut fastställer hovrätten att staten genom Skatteverket ska ha rätt att i konkursen bevaka en fordran om 30 062 824 kr jämte ränta.

Högsta domstolen

Konkursförvaltaren i VLT AB:s konkurs överklagade hovrättens beslut och yrkade att HD skulle fastställa att det belopp som staten genom Skatteverket hade rätt att bevaka i konkursen skulle uppgå till 8 471 662 kr jämte ränta.

Skatteverket motsatte sig ändring av hovrättens beslut.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Maria Arnell, föreslog i betänkande följande beslut.

SKÄL

Bakgrund

Punkterna 1-5 motsvarar i huvudsak punkterna 1-10 i HD:s beslut.

Frågan i HD

6. Frågan i målet är vilken verkan de lagakraftvunna domarna har vid prövningen av Skatteverkets fordran inom ramen för bevakningsförfarandet.

Rättsliga utgångspunkter

Aktuella skatterättsliga regler

7. Den tidigare gällande skattebetalningslagen (1997:483) är tillämplig på de i målet aktuella skattefordringarna. I 21 kap. 10 § i den lagen anges att Skatteverket under vissa förutsättningar får meddela ett omprövningsbeslut som är till nackdel för den skattskyldige (efterbeskattning). Av 21 kap. 13 §

följer att efterbeskattning inte får ske om beslutet med hänsyn till omständigheterna skulle framstå som uppenbart oskäligt.

8. Skatteverket får vidare, enligt 21 kap. 8 § samma lag, självmant ompröva ett beslut till den skattskyldiges fördel om det av material som är tillgängligt för Skatteverket framgår att beskattningsbeslutet är felaktigt. Någon möjlighet att klaga på att Skatteverket inte tar initiativ till en sådan omprövning finns inte (se prop. 2010/11:165 s. 1096). Om en fråga har avgjorts av en allmän förvaltningsdomstol får Skatteverket, enligt 21 kap. 3 §, inte ompröva frågan.

Bevaknings- och anmärkningsförfarandet

Punkterna 9-12 motsvarar i huvudsak punkterna 12-15 i HD:s beslut.

Domars rättskraft

Punkterna 13 och 14 motsvarar i huvudsak punkterna 16 och 17 i HD:s beslut.

Prövningen inom ramen för jävsprocessen

15. En förutsättning för att en borgenär ska ha rätt till utdelning i en konkurs måste, precis som vid annan exekution, vara att borgenärens rätt har blivit klarlagd på ett betryggande sätt. Konkursen är därför organiserad så att en mer eller mindre summarisk prövning av framställda anspråk äger rum inom ramen för konkursförfarandet (se Lars Welamson, Konkursrätt, 1961, s. 497).

16. Syftet med jävsprocessen torde främst vara att inom förfarandet på ett relativt enkelt och effektivt sätt kunna pröva tvistiga fordringar som görs gällande och på så sätt undvika att borgenärer tvingas väcka talan vid domstol för att i vanlig ordning utverka en exekutionstitel (jfr Welamson, a.a. s. 497). Jävsprocessen torde således främst vara till för att pröva tvister angående konkursfordringar som inte har prövats och avgjorts i sak i en tidigare process. Sett till detta syfte kan det inte ha varit avsikten att fordringar som har prövats och fastställts i en lagakraftvunnen dom som regel ska omprövas inom ramen för jävsprocessen.

17. I förarbetena till konkurslagen uttalar Lagrådet att konkursborgenärerna är bundna av rättskraften hos domar meddelade före konkursen i frågor om konkursfordrans existens och storlek (se prop. 1986/87:90 bilaga 1 s. 181 f.). Samma uppfattning har framförts i doktrin (se t.ex. Welamson, a.a. s. 288 f., Marek Keller, Konkurs och process, 2020, s. 625 f. och Palmér och Savin, a.a. s. 3:36). I praxis har vidare uttalats att konkursborgenärerna är bundna av en domstols dom eller en skiljedom som meddelats före konkursen rörande en fordran, med reservation för invändningar som är rent konkursrättsliga (se NJA 2003 s. 3).

18. Med hänsyn till det ovan anförda framstår det som rimligt att en dom som har vunnit laga kraft före konkursutbrottet som utgångspunkt bör vara bindande i en jävsprocess i frågor som har med fordringens existens och storlek att göra. Konkursrättsliga och sakrättsliga invändningar bör dock i regel kunna göras gällande i processen även om det föreligger en lagakraftvunnen dom. Detta innebär att en lagakraftvunnen dom angående en konkursfordran i regel ska läggas till grund för beräkningen av utdelningen i konkursen.

Bedömningen i detta fall

19. De fordringar staten gör gällande i konkursen har fastställts genom förvaltningsrättsliga domar som har vunnit laga kraft. Sådana domar är, som anförts ovan, i regel bindande för konkursboet och konkursborgenärerna. Den invändning som konkursförvaltaren har framfört om att efterbeskattning av konkursbolaget med beaktande av de nya omständigheter som inträffat numera skulle vara uppenbart oskäligt, är en skatterättslig invändning som hänför sig till fordringarnas uppkomst och storlek. Invändningen är således inte av den

karaktären att den påverkar de aktuella domarnas bindande verkan i jävsprocessen.

20. Det finns inte anledning att göra någon annan bedömning på grund av att de omständigheter som görs gällande har inträffat efter domarna och således inte har prövats i de förvaltningsrättsliga processerna. En eventuell omprövning får vid sådana förhållanden i stället ske inom ramen för ett extraordinärt förfarande. Särskilt gäller detta när invändningen, som i förevarande fall, rör en skatterättslig fråga som ska prövas av förvaltningsdomstol och som också får anses falla in under sådan domstols exklusiva behörighet (jfr NJA 2016 s. 933).

21. De förvaltningsrättsliga domarna ska således läggas till grund för Skatteverkets fordran i konkursen. Det innebär att Skatteverket i konkursen ska ha rätt att bevaka en fordran om 30 062 824 kr jämte ränta. Konkursförvaltarens överklagande ska därmed lämnas utan bifall.

HD:S AVGÖRANDE

HD lämnar överklagandet utan bifall.

HD (justitieråden Kerstin Calissendorff, Johnny Herre, Agneta Bäcklund, Sten Andersson, referent, och Stefan Reimer) meddelade den 28 oktober 2020 följande slutliga beslut.

SKÄL

Bakgrund

1. VLT AB försattes i konkurs den 6 juli 2016. Skatteverket bevakade i konkursen skattefordringar om sammanlagt 30 062 824 kr jämte ränta.

2. De bevakade fordringarna hade fastställts genom efterbeskattningar som beslutats under åren 2011-2013 avseende VLT och Nerikes Allehanda AB (det senare ett bolag som sedermera genom fusion gick upp i VLT).

3. Efterbeskattningarna sammanhängde med att VLT och Nerikes Allehanda åren 2004-2007 hade gjort avdrag för ingående mervärdesskatt, motsvarande den mervärdesskatt om 25 procent som bolagen hade erlagt till två tryckeriföretag, V-TAB Örebro och V-TAB Västerås, för tillhandahållna tryckeritjänster. Sedan EU-domstolen år 2010 slagit fast att mervärdesskatten på det slaget av tjänster rätteligen borde uppgå till endast sex procent beslutade Skatteverket att betala tillbaka mellanskillnaden till V-TAB-företagen. Efterbeskattningarna av VLT och Nerikes Allehanda utgjorde s.k. följdändringsbeslut enligt 21 kap. 12 § 2 skattebetalningslagen (1997:483) och skedde enligt en rättsgrundsats som sedermera kom att slås fast av Högsta förvaltningsdomstolen (se HFD 2014 ref. 14). De belopp som VLT och Nerikes Allehanda skulle betala motsvarade vad Skatteverket tidigare hade betalat tillbaka till V-TAB-företagen.

4. Efterbeskattningsbesluten fastställdes av Kammarrätten i Göteborg i mars 2015 och Förvaltningsrätten i Uppsala i juni 2014. När VLT gick i konkurs, hade förvaltningsdomstolarnas avgöranden fått laga kraft.

5. Den rättsgrundsats som låg till grund för avgörandena byggde på uppfattningen att det efterbeskattade företaget kunde kompensera sig genom att kräva tryckeriföretaget på motsvarande belopp. Att det fanns stöd för det slaget av betalningskrav bekräftades genom HD:s avgörande "Tryckerimomsen I" NJA 2015 s. 1072 som meddelades i december 2015.

6. I juni 2016 skickade VLT en betalningsanmaning till V-TAB Örebro och i juli 2016 anmälde förvaltaren i VLT:s konkursbo ett betalningskrav mot V-TAB Västerås. Genom utdelning i V-TAB Örebros konkurs och efter offentligt ackord

i V-TAB Västerås tillgodogjordes VLT:s konkursbo betalning med sammanlagt 8 471 662 kr.

7. Det belopp som Skatteverket bevakade i VLT:s konkurs, 30 062 824 kr, motsvarade vad VLT och Nerikes Allehanda skulle betala enligt kammarrättens och förvaltningsrättens domar (jfr p. 4).

8. Förvaltaren i VLT:s konkursbo godkände bevakningen till ett belopp om 8 471 662 kr men anmärkte mot överskjutande del. Som grund för anmärkningen angavs att efterbeskattningarna var uppenbart oskäliga. Förvaltaren hänvisade till att VLT inte kunde få ersättning från V-TAB-företagen med högre belopp än vad som hade erhållits genom utdelning i V-TAB Örebros konkurs och efter offentligt ackord i V-TAB Västerås.

9. Tingsrätten fastställde att Skatteverket skulle ha rätt att i konkursen bevaka enbart det belopp som förvaltaren hade godkänt jämte ränta.

10. Hovrätten har fastställt att Skatteverket har rätt till bevakning av hela beloppet, 30 062 824 kr, jämte ränta.

Frågorna i målet

11. Målet aktualiserar frågor om i vilken utsträckning en allmän domstol i en s.k. jävsprocess i konkurs är bunden av domar avseende betalningsskyldighet som har fått laga kraft före konkursen. Särskilt uppkommer frågan om domstolen har möjlighet att ompröva domar som har meddelats av en förvaltningsdomstol samt frågan om verkan av att det efter de tidigare domarna har tillkommit nya omständigheter av betydelse för betalningsskyldigheten.

Rättsliga utgångspunkter

Jävsprocessen i konkurs m.m.

12. I en konkurs får rätten efter framställning från förvaltaren besluta att det ska äga rum ett bevakningsförfarande (se 9 kap. 1 § konkurslagen). Syftet med förfarandet har i första hand ansetts vara att hjälpa förvaltaren att snabbt och enkelt få veta vilka borgenärer som finns och vilka fordringar som dessa gör gällande (se prop. 1986/87:90 s. 295 ff.).

13. Förfarandet innebär att en borgenär som vill göra gällande en fordran i konkursen måste anmäla denna med uppgift om den förmånsrätt som han eller hon vill göra gällande (se 9 kap. 4 §). Förvaltaren, liksom gäldenären och andra borgenärer, kan sedan göra anmärkning mot den bevakade fordran (se 9 kap. 9 §). Om ingen anmärkning görs, får borgenären den betalnings- och förmånsrätt som har anmälts (se 9 kap. 12 §).

14. Tvistefrågor som har uppkommit genom framställda anmärkningar ska, om de inte förliks, prövas av rätten (se 9 kap. 15 §). Prövningen - ofta benämnd jävsprocess - ska ske snarast. Kräver vissa fordringar längre tid för att utredas och prövas, ska rätten besluta särskilt över de tvistefrågor som kan avgöras tidigare. Beror någon borgenärs anspråk på prövningen i en särskild rättegång, får det inte fördröja avgörandet. I ett sådant fall ska rätten fastställa borgenärens rätt i konkursen för det belopp som kan bli bestämt genom dom i den rättegången. (Se 9 kap. 16 §.)

15. Ett beslut i en tvist om en bevakad fordran gäller endast vilken rätt som tillkommer fordringen i konkursen (se 9 kap. 19 §). Beslutet saknar alltså verkan utanför konkursen. Däremot är beslutet avsett att vara normerande vid fastställande av utdelning och den fortsatta handläggningen av konkursen i övrigt. (Se "Bil & Motor i Emmaboda" NJA 2007 s. 736; jfr Eugéne Palmér och Peter Savin, Konkurslagen, en kommentar, suppl. 43, juni 2020, s. 9:24.)

Allmänt om domars rättskraft

16. I den allmänna processrätten finns bestämmelser om doms rättskraft i 17 kap. 11 § RB. Några motsvarande bestämmelser finns inte i förvaltningsprocesslagen (1971:291). För domar på förvaltningsområdet anses ändå i huvudsak samma principer om rättskraft gälla (se prop. 1989/90:74 s. 374; jfr Rune Lavin, Förvaltningsprocessrätt, 3 uppl. 2018, s. 111 f.).

17. En doms rättskraft kan beskrivas på så sätt att den sak som har avgjorts inte ska prövas igen i en ny rättegång. En ny talan ska alltså avvisas om den avser en sak som har prövats genom en lagakraftvunnen dom. Detta är rättskraftens betydelse som processhinder (negativ rättskraft). Rättskraften medför också att den dom där saken är prövad får bindande verkan i en annan rättegång där den fråga som tidigare har prövats har betydelse för utgången. Detta brukar beskrivas som rättskraftens prejudiciella betydelse (positiv rättskraft). (Jfr Per-Olof Ekelöf, Rättegång III, 8 uppl. 2018, s. 140.) För rättskraften gäller dock olika begränsningar, bl.a. att den, som huvudregel, bara gäller mellan parterna i den tidigare processen (jfr Ekelöf, a.a. s. 194 f.). Det hindrar inte att en tredje man kan komma att träffas av domens rättskraft, i den mån han eller hon är bunden av den ena partens civilrättsliga förfoganden över det omtvistade rättsförhållandet (se "Layer Cake" NJA 2015 s. 346 p. 9).

Tidigare domars rättskraft i en jävsprocess

18. Konkurslagen ger inget uttryckligt besked om huruvida konkursboet och konkursborgenärerna är bundna av före konkursen lagakraftvunna domar som ålägger konkursgäldenären en betalningsskyldighet. Eftersom det inte råder identitet mellan å ena sidan konkursgäldenären och å andra sidan konkursboet och dess borgenärer, är det inte givet att allmänna principer om rättskraft kan tillämpas. Den vedertagna uppfattningen är dock att domar som har fått laga kraft före konkursen i allmänhet binder boet och borgenärerna i obligationsrättsliga frågor, medan motsatsen gäller i sakrättsliga och konkursrättsliga frågor och i frågor som systematiskt ligger nära dessa (jfr t.ex. Marek Keller, Konkurs och process, ak. avh. 2020, s. 638 f., Lars Welamson, Konkursrätt, 1961, s. 288 ff. och Lagrådet i prop. 1986/87:90 bilaga 1 s. 181 f.; jfr för en avvikande uppfattning Mikael Mellquist och Lars Welamson, Konkurs och annan insolvensrätt, 12 uppl. 2017, s. 150 ff.). HD har i rättsfallet "Svenska Kredit" NJA 2003 s. 3 domskälsvis uttalat sig i enlighet med den angivna uppfattningen.

19. Det finns goda skäl att hålla fast vid den angivna huvudregeln. De skäl som ligger bakom allmänna principer om rättskraft - däribland att parter och tredje man ska kunna förlita sig på att en lagakraftvunnen dom förblir bestående - har aktualitet även i detta sammanhang. Det behov av en förenklad rättslig prövning av fordringsanspråk i konkursen som har föranlett jävsprocessen gör sig inte på samma sätt gällande när anspråket redan tidigare har prövats rättsligt. Det är också tydligt att den prövning som skulle kunna göras inom konkursen normalt inte skulle kunna ges den omfattning och kvalitet som den tidigare rättegången har medgett.

20. Det som genom en tidigare dom har klarlagts om en fordrans existens och storlek bör alltså få genomslag även i jävsprocessen i gäldenärens konkurs. Så bör normalt vara fallet också om det vid tiden för jävsprocessen pågår ett resningsförfarande eller annat förfarande som i och för sig skulle kunna leda till att den tidigare domen undanröjs (jfr "Bevakningen i stålbolagets konkurs" NJA 1938 s. 557).

21. Såsom uttalats i den rättsvetenskapliga litteraturen kan det dock finnas anledning att göra undantag från huvudregeln i vissa fall, t.ex. när gäldenären genom sin tidigare processföring har agerat illojalt mot borgenärskollektivet (jfr t.ex. Keller, a.a. s. 627 ff. och Lars Heuman, Specialprocess. Utsökning och

konkurs, 8 uppl. 2020, s. 205). HD återkommer längre fram till betydelsen av att det efter den tidigare domen har tillkommit omständigheter av materiell betydelse.

Allmänna domstolars bundenhet av förvaltningsrättsliga domar

22. Som ovan har konstaterats gäller principen om domars rättskraft även på förvaltningsprocessrättens område. I vilken utsträckning en förvaltningsdomstols avgörande får rättskraft även på de allmänna domstolarnas område kan dock vara vanskligt att bedöma. Utgångspunkten är att en doms rättskraft inte sträcker sig längre än den dömande domstolens behörighet (jfr Peter F itger m.fl., Rättegångsbalken m.m., suppl. 88, april 2020, s. 17:52). Exempelvis är en allmän domstol som prövar en fråga om återbetalningsskyldighet för felaktigt utbetalda bidrag inte bunden av vad en förvaltningsdomstol har kommit fram till i samma fråga (se bl.a. "Bostadsbidraget" NJA 1984 s. 648).

23. Den enskildes möjligheter att genom talan i allmän domstol få till stånd en omprövning av vad som fastställts inom förvaltningsprocessen är emellertid begränsade. Allmän domstol saknar behörighet att ta upp en sådan talan om förvaltningsdomstolens prövning är menad att vara exklusiv. Om förvaltningsdomstolens bedömning av frågan är avsedd att vara allsidig och slutgiltig, får allmän domstols behörighet således i regel anses vara utesluten. (Se "Independent F inans" NJA 2016 s. 933 p. 21 med där gjorda hänvisningar.)

24. Det innebär att en av förvaltningsdomstol fastställd skattskyldighet i princip inte kan omprövas i allmän domstol.

25. Av detta får anses följa att den fastställda skattskyldigheten inte heller ska omprövas inom ramen för en jävsprocess i konkurs om förvaltningsdomstolens avgörande har fått laga kraft före konkursen. Det sagda ligger i linje med den vanliga uppfattningen att storleken av en skattefordran inte kan prövas i jävsprocessen (jfr Welamson, a.a. s. 501 och Heuman, a.a. s. 258; se SOU 1983:24 s. 191).

Allmänt om omständigheter som tillkommit efter dom

26. Om det efter en lagakraftvunnen dom inträffar nya omständigheter ("facta supervenientia"), hindrar domens rättskraft inte att saken prövas på nytt, under förutsättning att omständigheterna har karaktär av rättsfakta och är i sammanhanget relevanta (jfr F itger, a.a. s. 17:60 f.). Som exempel kan nämnas att om en talan om undanröjande av en immission har ogillats, så hindrar det inte att en ny talan väcks under åberopande av att besvären sedermera har ökat i omfattning.

27. Principen om att efterföljande omständigheter bryter rättskraften anses gälla även inom skatteprocessen och lämnar då utrymme för att ett tidigare skattebeslut ändras (se prop. 1989/90:74 s. 375 f.). En sådan ändring förutsätts i första hand ske inom de ramar som institutet omprövning uppställer (se 66 kap. skatteförfarandelagen, 2011:1244, tidigare 21 kap. skattebetalningslagen). Om den enskilde inte längre kan begära omprövning, därför att tiden för omprövning har gått ut, f inns det ett visst utrymme att angripa det tidigare skattebeslutet genom att ansöka om resning (se 37 b § förvaltningsprocesslagen).

28. Omständigheter som har inträffat efter domen kan också få betydelse för möjligheten att få domen verkställd. Exempelvis får en dom om betalningsskyldighet inte verkställas om fordran har betalats eller blivit preskriberad efter domen (se 3 kap. 21 § UB).

Betydelsen av nya omständigheter i jävsprocessen

29. Det är givet att sådana efterföljande omständigheter som skulle kunna utgöra hinder mot verkställighet enligt 3 kap. 21 § UB kan åberopas i en jävsprocess och medföra att en i dom fastslagen fordran inte får göras gällande i konkursen. Principen om att efterföljande omständigheter bryter doms rättskraft bör medföra att också andra relevanta rättsfakta som har inträffat efter den tidigare domen kan tillmätas betydelse i jävsprocessen. Om det exempelvis i en tidigare rättegång om en civilrättslig fordran, grundad på avtal, har invänts att avtalet är oskäligt och därför, enligt 36 § avtalslagen, inte kan göras gällande, bör - om invändningen har underkänts i rättegången och gäldenären därför har ålagts att betala fordran - i jävsprocessen kunna prövas om avtalet är oskäligt på grund av något efter domen inträffat förhållande.

30. Saken ställer sig emellertid annorlunda om den fråga som den efterföljande omständigheten aktualiserar är av det slag som allmän domstol saknar behörighet att pröva. Så blir fallet om den omtvistade fordran avser skatt och den nya omständigheten helt faller inom förvaltningsdomstolarnas behörighet. Allmänna principer om domstolars behörighet får då till följd att den domstol där jävsprocessen förs i regel inte kan göra den omprövning av fordran som den nya omständigheten motiverar.

31. De rättsmedel som i så fall står konkursförvaltaren till buds är att begära omprövning hos Skatteverket eller, om den vägen är stängd, att ansöka om resning. Det är dock tydligt att dessa möjligheter många gånger kan sakna praktiskt värde, eftersom konkursförfarandet inte kan tillåtas vila i avvaktan på att en ansökan om omprövning eller resning blir behandlad (jfr 9 kap. 16 § konkurslagen beträffande ännu inte avgjorda tvistefrågor).

32. Det bör därför f innas ett begränsat utrymme att inom ramen för jävsprocessen pröva en fråga av det aktuella slaget, dvs. en fråga om betydelsen av ett efterföljande skatterättsligt relevant rättsfaktum.

33. I det föregående har konstaterats att det som har fastslagits i en tidigare dom om en fordrans existens och storlek normalt bör få genomslag i en jävsprocess även om det vid tiden för denna pågår ett omprövnings- eller resningsförfarande (p. 20). Detta sammanhänger med den tidigare domens rättskraft. Emellertid bör denna rättskraftsaspekt inte tillmätas någon avgörande betydelse när omprövnings- eller resningsförfarandet föranleds av att det efter den tidigare domen har tillkommit nya relevanta omständigheter. Att det vid tiden för jävsprocessen pågår ett omprövnings- eller resningsförfarande som inte kan avvaktas utgör då i stället ett skäl att låta konkursdomstolen pröva de nya omständigheterna inom ramen för konkursen, trots att prövningen avser frågor som allmän domstol annars saknar behörighet att ompröva.

34. I en jävsprocess bör domstolen därför kunna pröva även en skatterättslig invändning mot en bevakad skattefordran i den mån invändningen grundar sig på ett efter skattebeslutet inträffat förhållande. Denna möjlighet bör dock ha undantagskaraktär och förutsätta dels att ett ärende om omprövning eller resning är anhängigt hos en behörig instans, dels att beslutet i omprövnings- eller resningsärendet inte kan avvaktas.

Bedömningen i detta fall

35. De fordringar som Skatteverket har bevakat i VLT:s konkurs har fastställts genom domar som har meddelats i förvaltningsdomstol. Domarna f ick laga kraft redan före VLT:s konkurs. Det som genom domarna har fastställts angående fordringarnas existens och storlek ska därför, som utgångspunkt, vara bindande vid prövningen i jävsprocessen.

36. En nödvändig förutsättning för det slut som förvaltningsdomstolarna har kommit till har varit att efterbeskattning inte med hänsyn till omständigheterna

är uppenbart oskälig (se 21 kap. 13 § andra stycket skattebetalningslagen). Förvaltningsdomstolarna har funnit att så inte är fallet.

37. Efter förvaltningsdomstolarnas domar har V-TAB Örebro försatts i konkurs, medan det i V-TAB Västerås har beslutats om offentligt ackord. Det är tydligt att VLT:s konkursbo som en följd av V-TAB Örebros konkurs och det offentliga ackordet i V-TAB Västerås inte kommer att erhålla mer än 8 471 662 kr. Detta förhållande får anses som en ny omständighet av omedelbar betydelse för frågan om huruvida efterbeskattning kan ske.

38. Frågan om huruvida en efterbeskattning är uppenbart oskälig är emellertid en fråga som Skatteverket och förvaltningsdomstolarna har exklusiv behörighet att pröva. För att frågan ska kunna prövas inom ramen för en jävsprocess fordras att ett ärende om omprövning eller resning redan är anhängigt i en behörig instans men att prövningen där inte kan avvaktas (se p. 34).

39. Såvitt framkommit pågår det varken något omprövningsförfarande hos Skatteverket eller något resningsförfarande i förvaltningsdomstol. Det finns därför inte förutsättningar att på nytt pröva de lagakraftvunna domarna med hänvisning till den efterföljande omständigheten. Anmärkningen mot Skatteverkets bevakade fordran ska således ogillas. Det innebär att Skatteverket har rätt att i konkursen bevaka skattefordringar om 30 062 824 kr jämte ränta.

40. Överklagandet ska därför avslås.

Sökord: Konkurs; Jävsprocess; Bevakning i konkurs; Rättskraft; Domstols behörighet

---